

बेमौसमी तरकारी खेती प्रविधि

परिचय

नेपालको भौगोलिक धरातल र विविध हावापानी बेमौसमी खेतीको लागि साह्रै उपयुक्त छ । यहाँ ऋतुमा विविधता हुनुका साथै मासिक, साप्ताहिक र अरु दैनिक रूपमा तापक्रम, प्रकाशको तीब्रता र आद्रतामा तलमाथि हुने हुन्छ , त्यसैले विभिन्न बालीहरुको गुणमा असर परिरहेको हुन्छ । कहिले ज्यादै चिसो ,कहिले ज्यादै गर्मी,कहिले प्रकाशको तीब्रता र कहिले मन्दता, कहिले बढी आद्रता ,कहिले निकै कम आदि हुने हुनाले वर्षे तरकारी हिउँदमा नपाइने र हिउँदे तरकारी वर्षायाममा नपाइने हुन्छ । सबै तरकारी बालीहरु सबै मौसममा प्राप्त गर्नको लागि उत्पादन गर्ने स्थललाई बाहिरी वातावरण भन्दा छुट्टै बाली उत्पादन सहज बनाउने कृत्रिम प्राविधिक कृयाकलापलाई बेमौसमी तरकारी प्रविधि भनिन्छ ।

भू-बनोटको हिसाबले नेपाल तराई ,भित्री तराई , बेसी, टार र खोच ,मध्यपहाड , उच्च पहाड - हिमाली खण्ड) आदि क्षेत्रहरुमा (६९ मिटर देखि २६०० मिटर) बेमौसमी तरकारी खेती गर्न सकिन्छ । नेपालमा खासगरी असार देखि मंसिरसम्म उत्पादन गरिने तरकारी बालीलाई बेमौसमी तरकारी बाली भनिएको हो । यो समयमा उत्पादन हुने तरकारी अभाव हुने र बढी मूल्य पर्ने हुन्छ । यही कारणले किसानहरु बेमौसमी तरकारी खेतीमा बढी आकर्षित भैरहेका छन् । विशेषगरी मुख्य समयमा वा मुख्य मौसम बाहेकको समयमा केही अघि वा पछि उत्पादन गरिने तरकारी खेती प्रविधिलाई बेमौसमी तरकारी खेती भनिन्छ । प्राय सबै प्रकारका तरकारी बालीहरुका बेमौसमी खेती गर्न सकिन्छ । विशेषगरी कुनै स्थानमा कुनै बालीहरु मौसमी हुन्छन् भने सोही बाली अर्को स्थानमा खेती गर्दा बेमौसमी हुन पुग्दछ । तरकारी खेतीबाट अन्य बालीहरुको तुलनामा कृषकहरुले छोटो समयमा नै धेरै राम्रो आमदानी गर्नुका साथै मानिसको स्वास्थ्यका लागि आवश्यक पर्ने प्राय सबै पोषण तत्वहरु प्रचुर मात्रामा पाइन्छ ।बेमौसमी तरकारी बालीहरु मौसमी बालीको जस्तो सामान्य तरिकाले बेर्ना उत्पादन गरी बाली लिनलाई ग्राहो हुन्छ ।

बेमौसमी तरकारी खेतीको फाइदाहरु

- बढी आमदानी हुने
- चाँडै आमदानी हुने
- बेमौसममा पनि ताजा तरकारी उपभोग गर्न पाइने जसले पोषण तत्व उपलब्ध हुन सहयोग पुग्ने
- विदेशमा निर्यात गरी विदेशी मुद्रा आर्जन गर्न सकिने
- स्थानीय स्तरमा नै दक्ष ,अर्धदक्ष तथा प्राविधिको विकास हुने
- तरकारी खेतीको व्यावसायीकरण हुने

बेमौसमी तरकारी खेतीका बेफाइदाहरु

- शुरुमा केही बढी लगानी हुनसक्छ
- तरकारी अनुसारको स्थान र हावापानी तथा जातको उपयुक्त रूपले छनोट हुनपर्छ
- विशेष प्राविधिक ज्ञानको आवश्यक पर्ने हुनाले कृषकहरु प्राविधिक रूपमा दक्ष हुनुपर्छ
- रोग र कीराको प्रकोप अन्य मौसमी खेतीमाभन्दा बढी हुने हुनाले कहिलेकाहीं जोखिमपूर्ण हुन्छ
- रोग र कीराको प्रकोप नियन्त्रण गर्ने धेरै विषादीको प्रयोग गर्नुपर्ने हुन सक्छ
- नियमित स्याहार-सम्भार गरिरहनुपर्छ
- बाटोघाटो र यातायातको सुविधा राम्रो हुनुका साथै बजार व्यवस्थापनमा विशेष ध्यान दिनुपर्छ
- बजार नजिक नभए व्यावसायिक रूपमा खेती गर्न सकिँदैन

बेमौसमी तरकारी खेती प्रविधि

विशेषगरी कुनै एक स्थानमा वा बजारमा दुई किसिमको बेमौसमी तरकारी उत्पादन तथा उपलब्धता बढाउन सकिन्छ , एक बेमौसमी तरकारी खेती गरेर तथा दोस्रो अन्य कुनै तरकारीबाट निश्चित स्थानमा तरकारीको उपलब्धता गराएर ।

अनुकूल वातावरणको सिर्जना

विभिन्न तरकारी आवश्यकतानुसार अप्राकृतिक तवरले अनुकूल वातावरण सिर्जना गर्न सकिएमा कुनै पनि समयमा चाहे अनुसारको तरकारीको किसिम र परिमाण जुनसुकै तरकारीको उत्पादन गर्न सकिन्छ ।

प्लास्टिक घरभित्र तरकारी खेती

विशेषगरी जाडो याममा उच्च पहाडमा ठूला ठूला प्लास्टिकका घरहरु बनाई तरकारी खेती गर्न सकिन्छ, यसमा भित्रै पसेर नै विभिन्न कृषि कर्महरु गर्न सकिन्छ । त्यसैगरी नै वर्षाको समयमा मध्य पहाडी इलाकामा प्लास्टिकको छाना मात्र हाली गोलभेंडा , भान्टा आदि बेमौसमी तरकारी

उत्पादन गर्न सकिन्छ । यो प्रविधि स्थायी प्रकृतिको हुन्छ तथा केही ठूला प्रविधिक ज्ञान भएका तथा धनी कृषकहरूले मात्र गर्न सक्छन् ।

प्लास्टिक टनेलभित्र तरकारी खेती

यो प्रविधिमा साधारणतया ५ मिटर चौडा र २० मिटर वा आवश्यकता लम्बाइको प्लास्टिकको टनेल बनाइन्छ । यसलाई बाँस, डोरी आदिको सहयोगले प्लास्टिकलाई अडयाउने काम गरिन्छ । यसबाट बिरुवालाई हिउँदको चिसो र वर्षाको पानीबाट बचाउन सकिन्छ तथा बिरुवाहरु सजिलैसँग छिटो छिटो बढ्छन् । यो प्रविधि भने अस्थायी प्रकृतिको हुन्छ तथा समयानुसार टनेल हटाइन्छ ।

प्लास्टिक ब्यागको प्रयोग

बीउ उमार्न तथा बिरुवा चाँडो हुर्काउन प्लास्टिक ब्यागको प्रयोग गरिन्छ । विशेषगरी पुस माघ महिनामा विभिन्न प्रकारका फर्सी बाली समूहका बालीहरु उमार्न तथा बिरुवा हुर्काउन प्लास्टिक ब्यागको प्रयोग गरिन्छ तथा उक्त ब्यागलाई प्लास्टिकको टनेलभित्र राखिन्छ । यसो गर्नाले चिसो मौसममा पनि बेर्ना उमार्न सकिन्छ तथा खेत बारीमा बिरुवा सजिलैसँग सार्न सकिन्छ ।

स्थायी उष्ण गृह

सिसाको स्थायी किसिमको घर निर्माण गरिन्छ या घरभित्र तापक्रम , सापेक्षिक आद्रता , माटोको चिस्यान र प्रकाश आवश्यकता अनुसार नियन्त्रण गर्न सकिन्छ । यस्तो घरमा परीक्षण संचालन गर्न तथा फाइदाजनक तरकारी उत्पादनको लागि प्रयोग गर्न सकिन्छ तर अत्याधिक लगानी तथा विशेष किसिमको प्राविधिक ज्ञानको आवश्यकता हुने हुनाले यो प्रविधि हालसम्म नेपालमा तरकारी खेतीको प्रयोगमा आएको छैन ।

उपयुक्त स्थलको छनोट:

हाम्रो देशमा पहाड, उपत्यका, तराई, फाँट, बेंसी आदिमा विविध किसिमको हावापानी पाइने हुनाले कुनै निश्चित स्थानको लागि बेमौसमी तरकारी अन्य स्थानको लागि मुख्य मौसमी पनि हुन सक्छ । जस्तै उच्च पहाडमा बन्दा , काउली , मुला , रायो आदि तरकारी बालीहरु रोप्ने मुख्य समय चैत वैशाख तथा उत्पादन हुने समय असारा साउन भए तापनि यी बालीहरु बेंसी तथा तराईका लागि भने बेमौसमी हुन्छन् किनभने यी बालीहरु उक्त क्षेत्रमा असोज कात्तिक महिनामा रोपी पुस माघ महिनामा मात्र खान लायक हुन्छन् । त्यस्तै टिस्टुड, दामन , पालुड आदि क्षेत्रहरु काठमाडौं लागि बेमौसमी तरकारीका उत्पादन पकेट हुन् ।

विभिन्न समयको छनोट :

एकै ठाउँमा पनि तरकारी रोप्ने समयको केहि फरक पारी तरकारीहरु रोपेमा पनि बेमौसमीका रुपमा उत्पादन लिन सकिन्छ । यसरी रोप्ने समय १० ,१५ दिनको फरकमा खास समयभन्दा अगाडि वा पछाडि रोपेमा तरकारी उत्पादन अवधि लम्ब्याउन वा छोट्याउन सकिन्छ । त्यसको फलस्वरुप अगाडी वा पछाडी रोपेमा तरकारी उत्पादन अवधि लम्ब्याउन वा छोट्याउन सकिन्छ । त्यसको अगाडि वा पछाडि तरकारी बेमौसमीका उत्पादन हुन सक्छन् ।

उपयुक्त जातको छनोट :

आवश्यकता अनुसार विभिन्न मौसममा उत्पादन हुने जातहरुको विकास गरिएको हुन्छ । साधारणतया अगौटे जात रोपेको ५५ देखि ७५ दिनसम्ममा, मध्यम जात ७५ देखि ९५ दिनमा तथा पछौटे जात ९५ देखि १२० दिनमा तयार हुन्छन् । जस्तै :

काउली:

अगौटे : पुसा दिपाली, ह्वाइट फ्लस

मध्यम : काठमाडौँ स्थानीय

पछौटे: किवो जायन्ट , स्नोबल १६ आदि ।

यसैगरी हाल बजारमा पाइने विभिन्न प्रकारका हाइब्रिड जातका तरकारी बीउहरु प्रयोग गर्नाले पनि सजिलैसँग बेमौसमी तरकारी उत्पादन गर्न सकिन्छ । कतिपय तरकारीका हाइब्रिड जात जस्तै बन्दाको ग्रिन कोरोनेट जात मध्य पहाडमा मध्य वर्षामा बाहेक प्राय : वर्षभरि नै सजिलैसँग खेती गर्न

सकिन्छ ।

खेती प्रविधिमा परिवर्तन :

सामान्य खेती प्रविधिमा परिवर्तन गरेर पनि बेमौसमका तरकारी उत्पादन गर्न सकिन्छ । जस्तै प्याजको बीउ मंसिर महिनामा छर्ने तथा वैशाख जेठमा साना साना दानाहरु उखेली सुखा ठाउँमा भण्डारण गर्न तथा उक्त दानालाई जसलाई सेट भनिन्छ । पुनः असार साउन महिनामा रोप्ने । यसरी रोपेको करिब ७० दिनपछि प्याज ठूला हुन्छन् जुन बेमौसमी भएको कारण बढी मूल्यमा बजारमा बिक्री गर्न सकिन्छ ।

विभिन्न रसायनको प्रयोग :

हाल बजारमा विभिन्न प्रकारका विभिन्न नाममा पाइने रसायनहरु जस्तै अर्जीन , जिब्रालिन आदिको प्रयोग गरेमा चाँडो फूल फूली सामान्य समयमा भन्दा केही दिनअघि उत्पादन लिन सघाउ पुऱ्याउँछ । यस प्रकारका रसायनहरु फर्सी तरकारी बालीमा सजिलैसँग प्रयोग गर्न सकिन्छ । त्यस्तै प्याज खन्नुभन्दा केही दिनअघि मेलिक हाइड्राजाइड नामक रसायनको प्रयोग गरेमा भण्डारणको समयमा गानोबाट टुसा पलाउँदैन फलस्वरुप धेरै दिनसम्म प्याजलाई भण्डारण गर्न सकिन्छ ।

भण्डारण गर्ने :

सामान्यतया शीत घरमा केही सातासम्म तरकारी बालीलाई भण्डारण गरी बजारमा लान सकिन्छ । आलु बालीलाई सामान्य हावा सञ्चार हुने अँध्यारो तथा चिसो स्थानमा भण्डारण गरी बेमौसममा बिक्री गर्ने चलन पहाडमा देखिन्छ । त्यसैगरी पहाडमा विभिन्न प्रकारका तरकारी जस्तै इस्कुस, पिँडालु ,अदुवा आदिलाई गहिरो खाडलमा गाडी केही महिनासम्म भण्डारण गरी बेमौसममा बजारमा बिक्री गर्ने चलन छ ।